

Источники и литература:

1. Медведев Д. А. Россия, вперед! UR: Режим доступа : <http://news.kremlin.ru/transcripts/5413> (дата обращ. 10.02. 2010).
2. Медведев Д. А. Послание Президента Федеральному Собранию Российской Федерации. URL: Режим доступа : <http://www.kremlin.ru/transcripts/5979> (дата обращ. 10.02. 2010).
3. Указ от 15 мая 2009 № 549 «О Комиссии при Президенте Российской Федерации по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России» Режим доступа : <http://pravo.levonevsky.org/bazaru09/ukazi/sbor00/text00027.htm> (дата обращ. 10.02. 2010).
4. Сараскина Л. История в России с самого начала формировалась как государственный заказ" // Независимая газета №6 от 10 июня 2001
5. Свак Д. О некоторых методологических проблемах синтеза в «историях России»././ Отечественная история 1998 №6. С. 91
6. Межуев В. Единственный путь к исторической объективности – это путь диалога с прошлым... // Независимая газета №6 от 10 июня 2001
7. Дмитрий Медведев вошел в историю //GZT.RU: ежедн. интернет-изд. URL: Режим доступа : <http://www.gzt.ru/topnews/politics/239297.html> (дата обращ. 10.02. 2010).
8. Путин В. В. Страницы истории – повод для взаимных претензий или основа для примирения и партнерства?// URL: Режим доступа : <http://premier.gov.ru/events/pressconferences/4814/> (дата обращ. 10.02. 2010).
9. Меркель: 1 сентября – день памяти о вине Германии. URL: <http://news.mail.ru/politics/2864719> (дата обращ. 10.02. 2010).
10. Годовщина Второй мировой: споры продолжаются. URL: Режим доступа : http://rus.newsru.ua/press/31aug2009/war_save.html (дата обращ. 10.02. 2010).
11. Одинец А. Никола Саркози обвиняют в фальсификации истории// «Коммерсантъ» № 95 (4150) от 29.05.2009 URL: Режим доступа : <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1177844&print=true> (дата обращ. 10.02. 2010).

Атік А.А.**УДК № 316.73****ОБРАЗИ ВЗАЄМНОГО СПРИЙНЯТТЯ КУЛЬТУР**

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми взаємного сприйняття Заходу і мусульманського Сходу. Сьогодні можливості міжцивілізаційного та міжкультурного діалогу ускладнені, насамперед, низкою негативних забобонів і стійких стереотипів, що склалися протягом багатьох століть і суттєво вплинули на взаємне сприйняття. У роботі розглянуті праці західних і арабських дослідників, які вивчають проблему подальших взаємин Сходу і Заходу. Так само в роботі визначені основні труднощі сприйняття «іногого», а саме: адекватне і правильне пізнання, інтерпретація культури «іногого», під час чого часто відбувається спотворення образів і смислів іношої культури.*

***Ключові слова:** діалог, глобалізація, Захід, Схід, іслам, культура, релігія.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются проблемы взаимного восприятия Запада и мусульманского Востока. В настоящее время возможности межцивилизационного и межкультурного диалога осложнены, прежде всего, рядом негативных предрассудков и устойчивых стереотипов, складывавшихся на протяжении многих столетий и существенно повлиявших на взаимное восприятие. В работе рассмотрены труды западных и арабских исследователей изучающих проблему дальнейших взаимоотношений Востока и Запада. Так же в работе определены основные трудности в восприятии «иноного», а именно: адекватное и правильное познание и интерпретация культуры «иноного», в ходе чего зачастую происходит искажение образов и смыслов иной культуры.*

***Ключевые слова:** диалог, глобализация, Запад, Восток, ислам, культура, религия.*

***Summary.** This article is devoted to the problem of relations between the West and the Muslim world in the context of the mutual perception through two paradigms: cognitive and imaginative, which can lead to misunderstanding and even hostility. Right now the possibility of the dialogue between civilizations and cultures is complicated, especially because of some negative prejudice and the stereotypes that have developed over the centuries and greatly influenced the mutual perceptions. In this work are presented the works of Western and Arab scholars who study the issue of further relations between East and West.*

Also, in this paper we define the main difficulties in the perception of the "other", particularly the adequate and correct understanding and interpretation of "the other" culture, in process of which there often happens the distortion of images and meanings of a culture.

***Keywords:** dialogue, stereotype, the West, the Muslim East, Islam, culture and religion.*

Протягом останніх десятиліть цілеспрямовано формуються різного роду деструктивні, а по суті провокаційні теорії, такі як теорія С. Хантінгтона, Б. Льюїса, М. Крамера про зіткнення цивілізацій, які намагаються представити взаємини західної та ісламської цивілізацій як суто ворожі.

Метою нашої статті є розгляд проблеми взаємин Заходу і мусульманського світу в контексті двох образів взаємного сприйняття, які можуть призвести до взаємного нерозуміння і навіть до ворожнечі. Для здійснення даної мети необхідно вирішити наступні завдання: по-перше, розглянути основні точки

зіткнення розглянутих культур, по-друге: виявити основні перешкоди, які стоять на шляху створення діалогу і, по-третє, виявити основні прогалини взаємного сприйняття.

Для реалізації мети і завдань даної роботи необхідно було звернутися до текстів не тільки західних дослідників, але й до праць представників мусульманської культури. Були розглянуті роботи таких видатних вітчизняних дослідників, як Ігнатенко А.А., Журавський А.В., Левін З.І., Алієв С.М., Фадєєв І.Л., а також арабських вчених соціологів і філософів – Яхья Заллум, Алі Харб, Абдуллах Аль-Альян та інших відомих вчених. Також були проаналізовані матеріали наукових конференцій та круглих столів, присвячених темі діалогу цивілізацій.

На сьогодні діалог культур може бути зрозумілий через повернення до його історії, щоб по-іншому поглянути на «свою» і «чужу» сутності, які проявляються в історико-культурних феноменах Сходу і Заходу. Протягом століть взаємодії цих двох цивілізацій відбуваються помітні зміни в їх культурних системах, змінюються ціннісні орієнтири, деякі традиційні уклади. Перш за все, це пов'язано із змінами в соціально-економічній та політичній сферах. Однак, при всьому тому, залишається в якості основи традиційний тип світогляду. Інакше кажучи, культурні особливості Заходу і Сходу мають парадигмальний характер, лише до певної міри пристосовуючись до нових віянь в суспільно-політичних системах глобального світу.

Основою для конструктивного діалогу може стати той факт, що християнська й ісламська культури мають спільні фундаментальні корені. Кожна з цих культур, незважаючи на деякі теологічні відмінності, майже у собі принципово спільне віровчення: віру в єдиного Бога, близькі за змістом священні тексти, майже ідентичні морально-етичні системи. Однак, існуючі сьогодні образи культури «іншого» далекі від адекватного сприйняття - вони обтяжені безліччю упередженості, негативних стереотипів і забобонів.

Принциповим у побудові адекватного образу іншої культури є вирішення питання про можливість діалогу. Так, наприклад Цветков О.П. вважає, що діалог можливий тільки на основі толерантності, паритетності та взаємної поваги. Теоретичною і духовною підставою цього є названі вище загальні духовні та морально-етичні цінності [8]. Зрозуміло, ця толерантність не може бути досягнута тільки гаслами і закличками. На нашу думку, вона може стати реальністю в ході вирішення двоєдиної проблеми:

по-перше, глибинного, неупередженого вивчення культури один одного, що, безсумнівно, вкаже на глибинні загальнолюдські, єдині, культурні основи;

по-друге, усвідомлення дуже тонкої проблеми інтерпретації явищ культури, яка, як правило, здійснюється на основі традиційної імагінативної парадигми, що тяжіє до негативної оцінки «іншого».

Багато проблем і конфлікти виникають через нездатність або неможливість зрозуміти іншу культуру. Незнання культури іншого народу сприяє формуванню опозиції «ми-вони», і, враховуючи цю схему, мусульмани, на рівні буденної свідомості, зневажливо називають іновірців «кафирами», так само як і на Заході, слово «мусульманин» асоціюється зі словом терорист і екстреміст. З іншого боку, арабський дослідник Бассам Тібі відзначає, що «кожна цивілізація виробляє власні образи і образи інших, які майже завжди перетворюються у традицію і зберігаються в колективній пам'яті», і додає: «... жваві традиції є не «старими», а спроектованими уявленнями на нових обставинах. Тому розмови про ісламський джихад і християнських крестових походах у наші дні – це риторика, яка не відповідає реаліям; існують так звані "іміджі" обох цивілізацій – ісламу і Заходу, свої і чужі» [5].

Саме тому інтерпретації істотним чином конституують і відтворюють спотворені образи і смисли іншої культури, які потім широко тиражуються. З іншого боку, щоб витлумачити те чи інше явище іншої культури, інтерпретатор використовує категорії і поняття тієї розумової традиції, носієм якої він є. У результаті неминухо виникає похибка інтерпретація.

Таким чином, імагінативній парадигмі, що давно вже стала традиційною, слід протиставити когнітивну. Остання може бути створена на основі неупередженого раціонального аналізу. Нижче в загальних рисах ми розглянемо основні причини виникнення проблем у взаємному сприйнятті мусульманського сходу і Заходу в трьох основних аспектах відносин між культурами: історичний, соціокультурний і політичний.

Сьогодні замість того, щоб судити про «іншого», спираючись на сформовані негативні стереотипи та упередження, необхідно відшукати справжні і достовірні джерела і зрозуміти, наприклад, релігійну практику її широкі послідовників. Адже священна книга мусульман закликає пізнавати один одного: «О люди! Ми створили вас рівними від одного чоловіка до однієї жінки і зробили вас народами і племенами, щоб ви знали один одного ...» [3, с. 1045]. У контексті діалогу між мусульманами і християнами ця теза особливо важлива. Адже ясно, що виходячи з політичних та соціально-економічних інтересів політиків і правителів, у свідомість народу впроваджуються ідеї, які б максимально сприяли цим інтересам. Звідси в певний момент з'являється спотворення понять як «джихад» в ім'я віри, «біда», тобто гріховність всього, що пов'язано з іновірцями (ідеї, філософія, релігія і навіть технологія). Такі ідеї настільки потужно впроваджувалися в свідомість, що люди перестали розрізняти їх, чи це світосприйняття або воно кимось нав'язане ззовні. Здатність мусульман об'єктивно оцінювати явища втрачена, і вони явно стали вірити у свою незаперечну правоту і невразливість у розумінні світу. Так, Журавський А.В. зазначає з цього приводу, що «мусульмани були широко впевнені, що вони знають християнство краще самих християн, більшість з яких впало в оману, невірною зрозумівши або свідомо спотворивши те, чому їх вчив посланник божий Іса (араб. Ісус)» [1, с. 15]. З цього випливає просте небажання осмислити християнство мусульманськими теологами «цілком задовольняючись його коранічної інтерпретацією» [1, с. 15]. І тут знову очевидно превалювання імагінативного над когнітивним.

У той же час, в ісламському світі поширена думка про «віддалення» Заходу від релігії і відмова від духовних цінностей. Звичайно не секрет, що така тенденція дійсно існує, але людина на Заході, як і кожна людина, має потребу у вірі, в духовній їжі. Тому на сьогодні люди знову стали ходити до церкви, особливо молодь, як це не дивно. Сучасне покоління Заходу, виховане в умовах мінімуму обмежень, природно потребує духовного керівництва, реальних цінностей, і стійких соціальних норм.

Але, з іншого боку, мусульмани виправдано побоюються навислої над ними загрози глобалізації шляхом економічного і політичного тиску і впливу ЗМІ. Часто по телебаченню культивуються жахливі сцени насильства, беззаконня, відверто заохочується гомосексуалізм, включаючи державну реєстрацію шлюбів між «одностатевим подружжям», явно чи не явно рекламується алкоголь та інша продукція не прийнятна в мусульманському суспільстві.

Всього цього побоюються мусульмани, не беручи, однак, до уваги, що самі жителі Заходу не згодні з таким становищем і прагнуть вилікувати західне суспільство від цих соціальних хвороб. Люди як і раніше хочуть знати, що з ними буде, хочуть знати секрети, хочуть бути щасливими, «вони втомилися від безглуздості свого життя, духовного вакууму; вони шукають визначеності в тому світі, де «можна все» [4].

На початку 2005 року центром стратегічних досліджень в Амані (Йорданія), що співробітничав із німецьким фондом Фрідріха Еберта, було проведено опитування серед населення арабського Сходу. На запитання: «Що значить для них Європа?», більшість опитаних відповіли, що для них Європа асоціюється з аморальністю, дискримінацією і духовною деградацією. З цього випливає, що обидві сторони однобоко розглядають своє ставлення до «чужого», навіть не замислюючись про перспективу своїх подальших взаємин [9].

Ймовірно, такі категоричні думки пов'язані з багаторічною історією колоніалізму. Згадаймо, як наприкінці XIX – поч. XX ст. у зв'язку з падінням Османської імперії, Британія, Франція та Італія встановили свою владу над більшою частиною західної Африки і Близького Сходу. Вони встановили там свої закони, захопили землі, експлуатували населення. Крім того, створення держави Ізраїль, а потім захоплення Західного берега і Гази в 1967 р.; вторгнення англійських і французьких військ в Єгипет у 1956 р., американських військ до Лівану в 1958 р., Жовтнева війна 1973 р., нафтова криза, захоплення ліванських земель Ізраїлем, поява американського флоту в Перській затоці, бомбування Лівії американськими військовими літаками в 1986 р., в результаті якої загинуло понад 500 мирних жителів. Все це викликало відповідну реакцію у вигляді терористичних актів, викрадення літаків і людей, що посилювало і так вже загострені взаємини Заходу і арабо-мусульманського світу.

І якщо розглянути історію військово-політичного конфлікту між цими двома світами, то ми побачимо, що вони носили не стільки ідеологічний і релігійний характер, скільки, як вже було зазначено вище, політичний і утилітарний. Всі ці крестові походи, війна з Османською імперією, повстання грецького і слов'янського народів розглядалися як війни за віру проти «невірних», «в категоріях священної війни або джихаду, закріплюючи тим самим у свідомості сторін ідею історичного протистояння ісламу і християнства» [1, с. 13]. А насправді це було прикриттям для політичних інтересів і стратегічних планів.

Вплив Сходу, як відомо, поширювався на різні галузі науки, літератури, філософії і т. д. Так, за словами Журавського А., середньовічний християнський Захід ставився до мусульманського сходу двоюко: з одного боку, Схід був джерелом знань, а з іншого - носієм чужих і можливо ворожих поглядів і світогляду.

Величезну роль у поширенні знань про ту чи іншу культуру відіграють засоби масової інформації, особливо зараз, коли телебачення та Інтернет стали головними джерелами інформації для сучасної людини. Середній християнин чув про іслам або ж читав про нього, можливо й авторів, що упереджено відносилися до ісламу, що неодмінно вплинуло на його спосіб сприйняття ісламу. На Заході впродовж століть створювався негативний образ мусульманина як ворога – загрози Західному світу. Міф про жорстоких і розпущених мусульман, які пригнічують жінку, позбавлену всякого права на свободу особистості, весь час упроваджувався у свідомість західного мешканця. У своїй книзі «Іслам і політика» Ігнатенко А.А. підкреслив, що «іслам принципово не протистоїть поняттям демократичних свобод і справедливості», однак у багатьох мусульманських країнах демократичні принципи використовуються у вузькокорисливих політичних інтересах [2]. «Екстремізм, тероризм та інші форми насильства в ім'я релігії не мають нічого спільного з істинним розумінням релігії», – як висловився на з'їзді, що присвячений питанню солідарності світових релігій, президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв [6].

У зв'язку з проблемою у взаєморозумінні Заходу та ісламського світу, арабський дослідник Алі Харб вважає, що «основна проблема зараз не стільки в діалозі Ісламу і Заходу, скільки у відносинах між «нами» і «іншими»... Як, у цьому зв'язку, можливо встановити нормальні стосунки з «іншими», зберігши свої культурні особливості і не втративши свою індивідуальність? ... Це питання про різні світогляди, і питання про те, як незважаючи на таку різницю, можливо створити необхідні умови для взаєморозуміння?» [10]. Подібного взаєморозуміння можливо досягти за рахунок утвердження принципів паритетності у відносинах толерантності та взаємного осягнення. Так, Цветков О.П. зазначає в цьому зв'язку, що «головна причина протистояння і зіткнень не в цивілізаційних відмінностях (хоча і вони мають велике значення), а в агресивному гегемонізмі західного (американського) глобалізму, який намагається весь світ «зрівняти» під себе, оголошуючи по суті всю територію земної кулі зоною своїх інтересів» [7, с. 5].

На сьогоднішній день в ісламі можна помітити «явні ознаки його «відродження» і Заходу необхідно «заново і по-серйозному «відкрити» для себе ісламську цивілізацію» і зрозуміти «те, що від політики сили

необхідно перейти до діалогу культур. Інакше не уникнути небезпечних крайнощів мусульманського фундаменталізму» [8, с. 114].

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Довга історія взаємин і взаємозбагачення двох культур протягом сторіч доводить відсутність глибинних культурних чинників конфлікту. Скоріше, мова йде про чисто політичні і стратегічні інтереси, що породжують такі конфлікти на культурному ґрунті;

2. Гуманітарні технології, зокрема засоби масової інформації, відіграють велику роль у створенні певної громадської думки, і часто вони є причиною спотворення образу ісламу, а також упередженого тлумачення деяких подій, що відбуваються на Заході;

3. Терпимість означає здатність приймати і поважати той факт, що люди дотримуються різних ідей, вірувань, мають різні цінності і традиції. Справжній діалог, безсумнівно, приведе до розуміння себе та інших;

4. Проблема інтерпретації «іншої культури», як правило, здійснюється на основі імагінативної парадигми. Інакше кажучи, при розгляді певної внутрішньої проблеми ісламу з позиції критичного європоцентризму, так само як і проблема християнства з позицій ісламського фундаменталізму, з'являються похибки здатні підживлювати, мотивувати й активізувати політичні та інтелектуальні протистояння двох культурних світів. Імагінативну парадигму тлумачення тому слід доповнити когнітивною;

5. Негативні образи «іншого», абсолютно усунути неможливо, але, на наш погляд, їх можна і треба звести до мінімуму не тільки за допомогою семантичних інтерпретацій, але й шляхом взаємної емпатії, тобто осягненням культури «іншого» через переживання. Все це передбачає необхідність стати на точку зору свого опонента;

Джерела та література:

1. Журавский А. В. Христианство и ислам. Социально-культурные проблемы диалога / А. В. Журавский. – М. : Наука, 1990. – 387 с.
2. Игнатенко А. А. Ислам и политика: сборник статей / А.А. Игнатенко. – М. : Институт религии и политики, 2004. – 256 с.
3. Коран [перевод с араб. Сумайя Мухаммад Афифи, Абдель Салам аль-Манси / ред. Ходжаевай Р. У.] – Каир: аль-Ахрам, 2000. – 1287 с.
4. Хоффман М. В. Ислам и будущее мира / М.В. Хоффман [электронный ресурс]. – Режим доступа к источнику : http://www.islam.ru/newmuslim/islam—future/?print_page
5. Тиби Бассам Является ли ислам политической религией? Возможность межрелигиозного плюрализма в условиях цивилизованного конфликта // Неприкосновенный запас 2002 г. № 6 (26).
6. Форум мира и взаимопонимания. Материалы съезда лидеров мировых и традиционных религий, инициатором которого явился президент Казахстана Нурсултаном Назарбаевым. – Астана, сентябрь 2005 // [электронный ресурс]. – Режим доступа к источнику : <http://www.nomad.su/?a=3—200309250019>
7. Цветков А. П. Ислам как этнокультурный и этнополитический фактор современности // Межконфессиональный диалог как условие для достижения подлинной религиозной свободы в полиэтничном Крыму. Материалы межконфессиональных чтений. – Симферополь, 2001. – С. 27– 29.
8. Цветков А. П. Религоведение. – К.: Знание Украины, 2002. – 138 с.
9. الفصاح محمود. كيف ينظر الاوروبيون للاسلام و كيف ينظر المسلمون الى اوروبا؟ [электронный ресурс]. – Режим доступа к источнику : http://news.bbc.co.uk/hi/arabic/talking_point/newsid_3743000/3743044.stm
10. Мир и Али Харб. العالم ومأزقه: منطق الصدام ولغة التفاهم. بيروت: المركز الثقافي العربي، 2002. — 192 ص. — 192 с.